Ksenija Klasnić 0000-0001-9362-6739

Branka Galić 0000-0002-4523-7381

Podržane ili pokorene? Sociološka analiza javnog mnijenja o pobačaju u Hrvatskoj u razdoblju od 1997. do 2023. godine

- **Podrška pravu žene na izbor kontinuirano raste te je dosegnula oko 75% građana, podjednako kod žênâ i muškaraca.**
- **Osobno iskustvo pobačaja povezano je sa snažnijom podrškom reproduktivnoj autonomiji žênâ.**
- **Većina javnosti podržava pravo na izbor, no institucionalna politika i praksa u Hrvatskoj zadržavaju restriktivnije obrasce u odnosu na liberalnije stavove građana.**
- **Način postavljanja pitanja u anketnim upitnicima utječe na iskazane stavove o pobačaju, što upućuje na potrebu za sustavnim i usporedivim praćenjem javnog mnijenja tijekom vremena.**

K. Klasnić
Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet
kklasnic@ffzg.unizg.hr

B. Galić
Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet
brgalic@ffzg.unizg.hr

© 2026. K. Klasnić i B. Galić. Licencirano pod CC BY-NC-ND 4.0.
https://doi.org/10.17234/9789533793436.08

Uvod

U svim patrijarhalnim društvima uloga žena tradicionalno se primarno definira kroz reprodukciju i majčinstvo, pri čemu normativna očekivanja često nisu praćena punim priznanjem prava na reproduktivnu autonomiju, osobito ne u praksi. Hrvatska u tome nije iznimka: istraživanja iz 2000-ih pokazuju da je približno polovina populacije smatrala majčinstvo glavnom društvenom ulogom žene, dok se istodobno pravo žena na samostalno odlučivanje o reprodukciji ne afirmira u sferi javne politike u istoj mjeri (Galić, 2006). Majčinstvo kao preferiranu vrijednost za žene u Hrvatskoj istaknulo je u nacionalnom istraživanju iz 2004. godine 49% populacije RH, a šest godina kasnije čak 54% populacije smatralo je majčinstvo glavnom ženskom ulogom u društvu (Galić, 2004; 2012). Kad se pogledaju statistike o prekidima trudnoće, Hrvatski zavod za javno zdravstvo navodi u svojim izvještajima kako je najviše korisnica induciranog pobačaja među onim ženama koje su već rodile djecu, bilo da su rodile jedno, dvoje ili više djece (Barišić i sur., 2025: 14). Takvih je ukupno bilo 63% u 2024. godini. Najviše je onih koje imaju rođenih 1 – 3 djece (54,8%). Žena koje nisu rađale bilo je u istoj kategoriji 28,6% na induciranom prekidu trudnoće, a u kategoriji „nepoznato" našlo se 8% korisnica te usluge u javnom zdravstvu RH u istoj godini (Barišić i sur., 2025: 14). Podaci o broju žena koje su legalno obavile inducirani prekid trudnoće s obzirom na broj živorođene djece bitno se ne razlikuju po godinama od 2009. do 2024., prema istom izvoru. Prema tome, većina su korisnica usluga prekida trudnoće u javnim zdravstvu RH žene koje su već postale majke.

Istodobno, istraživanja stavova javnog mnijenja o pobačaju u Hrvatskoj pokazuju da javno mnijenje u još većoj mjeri (75% u posljednjih 15 godina) smatra kako žena ima pravo na vlastitu reproduktivnu autonomiju i osobnu slobodu u pogledu odlučivanja o tome želi li biti majka ili ne, te koliko djece želi ili ne želi imati. Dakle, s jedne strane je općeprihvaćen stav u Hrvatskoj,

kao i u većini drugih patrijarhalnih društava, da je majčinstvo glavna uloga žene u društvu, dok se istodobno, s druge strane, još više podržava i pravo reproduktivnog izbora, odnosno vlastite reproduktivne autonomije i samodeterminacije u reprodukciji. Međutim, to načelo samodeterminacije, koje se i u patrijarhalnim društvima očito pokazuje važnim, u praksi nije uvijek primjereno uspostavljeno, prema preferencijama i potrebama ženâ, koje su nositeljice reprodukcije ljudske vrste, premda ono upućuje na potrebu da žene kao glavni subjekti i nositeljice reprodukcije zbog vlastitih zaloga te rizika tijela i zdravlja trebaju imati najveći udio u odlučivanju o vlastitoj reprodukciji (Galić, Klasnić i Jurković Kuruc, 2014). S tim je u vezi značajno povezan i pojam reproduktivne pravde, koji se u Hrvatskoj, kao i u nekim drugim patrijarhalnim državama, poprilično zanemaruje (vidjeti Davorija, Androić i Miloš, u ovoj knjizi).

Treba istaknuti i to da mediji učestalo patroniziraju fenomen pobačaja, kao što čine i sustav ideologije i vlasti. Istraživanje ideoloških razlika u medijskim reprezentacijama pobačaja u Hrvatskoj pokazalo je da mediji konzistentno izvještavaju o pobačaju u skladu s ideološkom orijentacijom: kod konzervativnih medija prevladava negativna orijentacija prema pravu na pobačaj, dok kod liberalnih i lijevih medija prevladava pozitivna orijentacija prema pravu na pobačaj (Popović i Galić, 2025). Međutim, mediji, prema istom istraživanju, ipak pokazuju konzervativniju vrijednosnu orijentaciju, nego što to pokazuju stavovi javnog mnijenja. Tako pravo na pobačaj ima podršku u 56,9% medijskih članaka, protiv prava na pobačaj je 35,3% objavljenih članaka, dok je 7,8% neutralno. U tom smislu i konzervativni mediji, kao važan instrument vladajuće politike, osim antirodnih pokreta, imaju ključnu ulogu u reprodukciji konzervativnih vrijednosti, odstupajući od stavova javnog mnijenja u podršci pravu izbora te potkopavajući reproduktivna prava ženâ u Hrvatskoj.

Takav je vrijednosni okvir relevantan za razumijevanje stavova prema pobačaju, kao jednom od ključnih pitanja reproduktivnih prava. Istodobno, pravni i institucionalni okvir u Hrvatskoj karakterizira napetost između formalne legalnosti i otežane dostupnosti pobačaja (vidjeti Dobrotić i Gergorić, u ovoj knjizi). Premda je pobačaj legaliziran još sredinom 20. stoljeća, a važeći zakon datira iz 1978. godine, njegova se primjena u suvremenom kontekstu sve češće suočava s restriktivnim interpretacijama i praksama. Posebno se ističe raširena primjena „priziva savjesti" među liječnicima, koja u Hrvatskoj nije adekvatno regulirana, jer ne postoji prema korisnicama usluga pobačaja niti

transparentan popis „prizivača", niti pravodoban postupak prema kojemu bi se štitila prava na izbor korisnica usluga pobačaja. U mnogim slučajevima liječnici ne upućuju pravodobno klijentice drugim liječnicima iste struke, što su dužni prema važećim zakonima i međunarodnim konvencijama (Pučka pravobraniteljica, 2013). Sve to dodatno otežava ili onemogućuje pravodoban i siguran pristup medicinski induciranom prekidu trudnoće.

U bivšoj Jugoslaviji pobačaj je legaliziran 1952. godine (detaljnije vidjeti u poglavlju Lovreković, u ovoj knjizi), dok su zadnji zakon o reprodukciji iz 1978. preuzele sve novonastale države, uključujući Hrvatsku, Srbiju i Sloveniju, no posljednje ga dvije drukčije primjenjuju, povoljnije prema ženama korisnicama usluga pobačaja u odnosu na Hrvatsku. Ustav SFRJ iz 1974. godine definirao ga je kao pravo i slobodu čovjeka da slobodno odlučuje o rađanju djece, dok je iz Ustava RH izbačena ta odredba, a ubačena je odredba da „Svako ljudsko biće ima pravo na život" (čl. 21.), pri čemu pojam „ljudsko biće" nije definiran. Premda u Hrvatskoj ne postoji registriran popis liječnika koji se „prizivaju na savjest", prema izjavama određenih liječnika, takvih ima već oko 70% u Hrvatskoj, pri čemu su neke medicinske ustanove daleko više zahvaćene tim postupkom od nekih drugih (Libela, 2024). Takvi procesi upućuju na važnost sustavnog praćenja stavova građana o pobačaju, jer oni predstavljaju važan indikator odnosa između društvenih vrijednosti, javnih politika, medicinske liječničke prakse i reproduktivnih prava.

Istraživanje javnog mnijenja o pobačaju omogućuje uvid u razinu društvene podrške različitim normativnim rješenjima, ali i u način na koji građani razumiju moralne, pravne i individualne dimenzije tog pitanja. Međutim, metodološka literatura upozorava da su nalazi o stavovima prema pobačaju izrazito osjetljivi na način mjerenja. Procjene podrške značajno ovise o formulaciji pitanja, redoslijedu čestica, stupnju konkretnosti situacije te o tome ispituje li se moralna prihvatljivost, zakonska dopuštenost ili identifikacija sa „za izbor" odnosno „za život" pozicijom (Schuman, Presser i Ludwig, 1981, Cook, Jelen i Wilcox, 1993; Bumpass, 1997; Adamek, 1998). Novija istraživanja dodatno pokazuju da stavovi o pobačaju često nisu jednoznačni: ispitanici mogu istodobno izražavati moralne rezerve prema pobačaju, a ipak podržavati pravo žene na izbor (Buyuker i sur., 2023; LaRoche i sur., 2024; Jozkowski i sur., 2024). Zbog toga analiza promjena stavova kroz vrijeme zahtijeva poseban oprez, jer razlike među istraživanjima ne odražavaju nužno stvarne promjene javnog mnije-

nja, nego mogu biti i posljedica različitih mjernih pristupa. Upravo se zato ovo poglavlje usmjerava na domaća anketna istraživanja provedena u Hrvatskoj, koja omogućuju preciznije praćenje načina na koji su stavovi o pobačaju konceptualizirani i operacionalizirani u specifičnom društvenom i institucionalnom kontekstu.

Iako međunarodna istraživanja poput European Values Study (EVS) i World Values Survey (WVS) uključuju pitanja o pobačaju, ona ga u pravilu mjere kao moralnu opravdanost ili procjenama prihvatljivosti u specifičnim situacijama. Takva operacionalizacija nije ekvivalentna pristupu koji u središte stavlja podršku pravu žene na izbor nasuprot podršci zakonskoj zabrani pobačaja. Budući da je cilj ovoga rada analizirati upravo tu dimenziju te dodatno ispitati povezanost stavova s osobnim iskustvom pobačaja, međunarodne ankete ne omogućuju dostatnu usporedivost niti realizaciju ključnih analitičkih ciljeva. Slijedom toga, u nastavku se analiza temelji na domaćim istraživanjima provedenima između 1997. i 2023. godine, pri čemu se posebna pozornost posvećuje mjernim instrumentima i njihovoj usporedivosti kroz vrijeme.

Ciljevi i metodologija istraživanja

Polazeći od navedenoga društvenog i institucionalnog konteksta, ciljevi su ovog rada trostruki. Prvi se cilj odnosi na problematizaciju načina na koje se u dosadašnjim anketnim istraživanjima u Hrvatskoj mjerilo stavove o pobačaju. Upozorava se na razlike između indirektnih pristupa, koji koriste tvrdnje s kojima se ispitanici slažu ili ne slažu, i direktnih pristupa, koji od ispitanika zahtijevaju eksplicitno svrstavanje u tzv. „za izbor" (engl. *pro-choice*) ili „za život" (engl. *pro-life*) opciju. Drugi cilj analize jest utvrditi dugoročne trendove podrške jednoj i drugoj opciji (pravu žene na izbor s jedne strane i podršci zakonskoj zabrani pobačaja s druge) u Hrvatskoj u razdoblju od 1997. do 2023. godine. Treći cilj istraživanja usmjeren je na ispitivanje povezanosti između stavova o pobačaju i osobnog iskustva pobačaja, kako kod žênâ koje su imale inducirani pobačaj, tako i kod muškaraca čije su partnerice imale takvo iskustvo. Time se želi istražiti na koji način osobno iskustvo oblikuje vrijednosne orijentacije u području reproduktivnih prava.

U istraživanju se koriste kvantitativni podaci prikupljeni anketnim metodama u pet vremenskih točaka, u razdoblju od 1997. do 2023. godine (1997.,

2004., 2009., 2020. i 2023. godine). Prva se tri istraživanja oslanjaju na reprezentativne uzorke građana RH, dok su podaci iz 2020. i 2023. prikupljeni u okviru znanstvenih projekata korištenjem kvotnog panela. Mjerni instrumenti nisu potpuno usklađeni u svim točkama, no omogućuju uvid u opće trendove. U pitanju su i sekundarni i primarni podaci. Sekundarni izvori obuhvaćaju istraživanja provedena 1997., 2004. i 2009. godine, dok se primarni podaci odnose na dva istraživanja provedena 2020. i 2023. godine koji su omogućili dodatne inferencijalne analize.

Prvo je istraživanje o stavovima građana Hrvatske prema pobačaju (Baloban i Črpić, 1998) provedeno krajem 1997. godine u okviru šireg socioreligijskog projekta „Vjera i moral u Hrvatskoj", koji je financiralo Ministarstvo znanosti i tehnologije RH, a odobrilo Vijeće Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu.[1] Terensko anketno ispitivanje provedeno je licem u lice u kućanstvima, na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1000 punoljetnih građana Hrvatske, pri čemu je uzorak bio stratificiran prema spolu, dobi, obrazovanju i regionalnoj pripadnosti. Za mjerenje stavova o pobačaju korišten je instrument koji je sadržavao devet tvrdnji. One su obuhvaćale moralne, pravne, psihološke i rodne aspekte pobačaja (npr. „Pobačaj treba zakonom zabraniti", „Jedino žena koja ostane trudna ima pravo odlučivati o pobačaju", „Pobačajem se prekida već začeti ljudski život"). Ispitanici su izražavali stupanj slaganja na petostupanjskoj ordinalnoj skali. Faktorskom analizom identificirane su dvije osnovne skupine stavova („za život" i „za izbor") koje su zatim u radu analizirane u odnosu na sociodemografske i svjetonazorske varijable.[2]

---

1 Projekt je započeo na inicijativu Hrvatskog katoličkog radija, a u njegovoj provedbi sudjelovali su teolozi, sociolozi i medijski stručnjaci s više institucija. U izradi instrumenta sudjelovali su autori s Katoličkog bogoslovnog fakulteta i suradnici iz drugih akademskih ustanova, dok su empirijsku provedbu i računalnu obradu podataka vodili Gordan Črpić (Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve) i Ivan Rimac (Institut društvenih znanosti Ivo Pilar) (Valković, 1998: 463-464).

2 Članak Balobana i Črpića (1998) pisan je iz otvoreno katoličko-konzervativne pozicije, a analiza stavova o pobačaju utemeljena je na moralno-teološkom, a ne na sociološkom okviru. Iz feminističke je perspektive, problematičan način na koji se žensko reproduktivno pravo promatra gotovo isključivo kroz diskurs „prekida života", pri čemu se autonomija žene zanemaruje ili prikazuje kao moralno upitna. Autori izražavaju zabrinutost što većina građana prepoznaje pobačaj kao moralno zlo, ali ga ipak podržava kao pravo izbora, pri čemu se implicitno sugerira da su takvi stavovi rezultat zbunjenosti, nedovoljne informiranosti ili „mentaliteta" društva, a ne legitimnoga etičkog stava. Perspektiva ženâ, njihova tijela i iskustva, gotovo su u potpunosti izostavljeni iz analize, a koncept izbora reduciran je na „permisivni moral" u krizi. Takav pristup zanemaruje strukturne uvjete i rodne nejednakosti koje oblikuju odluke o trudnoći te marginalizira feministički zahtjev za reproduktivnom pravdom i samoodređenjem.

Za drugo se istraživanje koriste podaci iz 2004. godine, kad je Institut za društvena istraživanja u Zagrebu proveo nacionalno reprezentativno istraživanje na uzorku odrasle populacije (dob 19+) Republike Hrvatske (N=2.220). Istraživanje je obuhvaćalo deset tvrdnji o pobačaju, a bilo je usmjereno na ispitivanje stavova prema pobačaju kroz različite dimenzije – moralne, zdravstvene, socijalne, ekonomske i demografske. Mjerni instrument operacionalizirao je argumente za ili protiv zakonske regulacije pobačaja. Na temelju istog skupa podataka objavljena su dva znanstvena rada: Goldberger (2005), koji analizira stavove o pobačaju u kontekstu revitalizacije religije i liberalne zakonodavne tradicije, te Cifrić i Jerolimov (2007), koji naglasak stavljaju na bioetičke aspekte pobačaja i povezanost stavova s religioznošću, percepcijom života nakon smrti i sociodemografskim obilježjima ispitanika.

Za treće se istraživanje koriste podaci iz 2009. godine, prikupljeni u okviru projekta „Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj" i analizirani u radu Galić (2011). Istraživanje je provedeno na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1363 osobe starije od 15 godina, prema dvoetapnom stratificiranom/kvotnom uzorku, uz stratifikaciju po regiji i veličini naselja te kvote prema spolu, dobi i obrazovanju, u skladu s Popisom stanovništva iz 2001. godine. Slučajnost je osigurana metodom slučajnog hoda pri odabiru kućanstava i slučajnim izborom osobe u kućanstvu. Uzorak uključuje podjednak udio žênâ (52,5%) i muškaraca (47,5%), dobni raspon od 15 do 89 godina (prosjek 45,4 godine) te najveći udio osoba sa srednjom stručnom spremom (55,1%). U kontekstu stavova o pobačaju korišten je instrument koji se sastojao od četiriju tvrdnji, a ispitanici su za svaku tvrdnju izražavali stupanj slaganja na petostupanjskoj ordinalnoj skali. Tvrdnje su bile oblikovane tako da obuhvate različite aspekte reproduktivnih prava, uključujući stavove o odlučivanju o trudnoći i o pravu na umjetnu oplodnju. Dvije tvrdnje odražavaju patrijarhalne vrijednosti, dok dvije afirmiraju autonomiju žene u odlučivanju.

Podaci iz 2020. godine prikupljeni su u okviru institucijskog projekta Filozofskog fakulteta „Podržane ili pokorene – prediktori stavova stanovnika RH o seksualnom nasilju i kršenju seksualnih i reproduktivnih prava žênâ" (voditeljice prof. dr. sc. Branke Galić). Istraživanje je provedeno na kvotnom panel uzorku građana i građanki starijih od 18 godina. Uključivalo je osam tvrdnji koje su mjerile stavove o pobačaju, jedno direktno pitanje o podršci pravu na izbor nasuprot zabrani pobačaja te pitanje o osobnom iskustvu pobačaja (ra-

zličito formulirano za žene i muškarce). Dio instrumenata preuzet je iz ranijih istraživanja (Galić i sur., 2014), što omogućuje komparacije. Sve su tvrdnje bile praćene peterostupanjskom skalom slaganja, uz dodatnu ponuđenu opciju „Ne znam / Ne mogu procijeniti". Udio odgovora „ne znam" pritom se kretao od 1% (za tvrdnju „Žena treba imati pravo izbora o zadržavanju trudnoće") do 21% (za tvrdnju „99% pobačaja je neopravdano"), s prosjekom od 8,3% za svih osam čestica. U daljnjim su analizama u ovom radu ti odgovori tretirani kao nedostajuće vrijednosti, a izračuni postotaka temelje se na valjanom broju odgovora, koji se razlikuje po čestici (od 476 do 594 ispitanika).

Najnoviji su podaci prikupljeni 2023. godine, u okviru institucijskog projekta Filozofskog fakulteta „Podržane ili pokorene – društveni rizici ugroze i mogućnost zaštite reproduktivnih prava žena u Republici Hrvatskoj" (voditeljice prof. dr. sc. Branke Galić). Istraživanje uključuje deset tvrdnji koje mjere stavove o pobačaju, direktno pitanje o podršci pravu na izbor ili zabrani pobačaja te pitanje o osobnom (za žene) ili partneričinom (za muškarce) iskustvu pobačaja. I u ovom je instrumentu uz svaku tvrdnju ponuđena opcija „Ne znam / Ne mogu procijeniti", a udio tih odgovora kretao se od 2,2% (za tvrdnju „Pobačaj bi trebao biti jednako teško kazneno djelo kao i silovanje") do 7,8% (za tvrdnju „99% pobačaja je neopravdano"), s prosječnim udjelom od 4,8% za svih deset čestica. I ovdje smo radi usporedivosti u daljnjoj analizi te odgovore tretirali kao nedostajuće vrijednosti, što znači da su izračuni relativnih frekvencija temeljeni na valjanim odgovorima. Takav pristup omogućuje dosljedniju analizu stavova kroz vrijeme, ali treba imati na umu da ukupan broj valjanih odgovora po tvrdnji varira (od 554 do 588 ispitanika).

U daljnjoj analizi trendova u ovom radu koristimo po dvije tvrdnje iz svakog istraživanja, jednu koja izražava orijentaciju „za izbor" i jednu koja izražava orijentaciju „za život", a koje su u najvećoj mogućoj mjeri sadržajno usporedive kroz vrijeme. Te su tvrdnje selektirane na temelju najveće sadržajne stabilnosti kroz sve valove istraživanja, čime je omogućena komparativna longitudinalna analiza promjene stavova.

Rezultati

Kako su mjereni stavovi o pobačaju u anketnim istraživanjima u Hrvatskoj?

Analiza načina mjerenja istraživanja stavova o pobačaju u anketnim istraživanjima u Hrvatskoj od strane domaćih znanstvenica i znanstvenika koja prikazujemo u ovom radu pokazuje da postoje dvije metode mjerenja stavova o pobačaju koje nazivamo indirektno i direktno mjerenje.

Kod indirektnog se mjerenja stavovi ispituju putem slaganja s nizom tvrdnji. Ta je metoda korištena u svih pet vremenskih točaka istraživanja, pri čemu su korišteni višečestični instrumenti s tvrdnjama koje izražavaju različite stavove o pobačaju (pozitivne i negativne, različitog intenziteta i s različitim argumentima za jednu ili drugu stranu), te ispitanici s pojedinim tvrdnjama trebaju izraziti stupanj (ne)slaganja na peterotomnoj ordinalnoj skali. Iako taj pristup omogućuje nijansirano mapiranje stavova i uvid u složenost vrijednosnih orijentacija, mjerni instrumenti nisu ujednačeni u pogledu broja tvrdnji i njihovog sadržaja u svim točkama mjerenja, što otežava izravnu longitudinalnu usporedbu rezultata i postavlja metodološka ograničenja u tumačenju trendova. Analizom sadržaja tvrdnji korištenih u različitim instrumentima može se izdvojiti nekoliko tematskih cjelina koje su najčešće zastupljene:

1. pravo žene na odlučivanje,
2. zakonska regulacija pobačaja,
3. uloga muškarca u odlučivanju,
4. moralni status pobačaja i života začetog fetusa,
5. posljedice pobačaja (emocionalne, psihološke, društvene), te
6. uloga Crkve i države u regulaciji.

Najveći broj tvrdnji odnosi se na temu autonomije žene i prava na izbor, što je i najkonzistentnije operacionalizirana dimenzija kroz sve instrumente. Tvrdnje poput „Žena treba imati pravo izbora o zadržavanju trudnoće" ili „Zakonom treba dopustiti da žena sama odlučuje o pobačaju" i njihove varijacije pojavljuju se u svim istraživanjima. Druga najčešće mjerena dimenzija odnosi se na podršku zakonskoj zabrani pobačaja, često kroz tvrdnju „Pobačaj treba

zakonom zabraniti" ili njezine varijacije (npr. „Pobačaj treba zabraniti jer ugrožava demografski opstanak naroda" ili „Pobačaj treba biti jednako teško kazneno djelo kao silovanje") koje se međusobno razlikuju prema stupnju normativne eksplicitnosti. U manjem broju slučajeva, instrumenti uključuju tvrdnje o muškoj ulozi u odlučivanju o pobačaju i o psihološkim posljedicama pobačaja, koje su prisutne u ranijim istraživanjima, osobito 1997. godine. Tvrdnje koje uključuju Crkvu (npr. „Pobačaj nije pitanje u koje bi se Crkva trebala miješati") gotovo su izostavljene u kasnijim istraživanjima. U novijim mjerenjima (2020. i 2023.) instrumenti su prošireni tvrdnjama koje zahvaćaju institucionalne i praktične dimenzije pristupa pobačaju, poput pitanja priziva savjesti, dostupnosti usluge u bolnicama ili izjednačavanja pobačaja s teškim kaznenim djelima. Time se sadržaj mjerenja pomiče od apstraktnih moralnih dilema prema konkretnim aspektima reproduktivnih prava žena.

Usporedba tvrdnji koje se odnose na autonomiju žene u odlučivanju pokazuje da se u četiri od pet istraživanja (2004., 2009., 2020. i 2023.) pojavljuje formulacija koja u središte stavlja pravo žene da samostalno odlučuje o prekidu trudnoće. Iako formulacije nisu identične, primjerice, 2004. tvrdnja glasi „Zakonom treba dopustiti da žena sama odlučuje o pobačaju", a 2020. i 2023. „Žena treba imati pravo izbora o zadržavanju trudnoće", semantički se oslanjaju na isto značenje. To omogućuje djelomično usporedivu analizu stavova prema opciji „za izbor" kroz vrijeme. Međutim, takva tvrdnja nije uključena u instrument iz 1997., što ograničava potpunu longitudinalnu konzistentnost. Slično vrijedi i za tvrdnje koje izražavaju podršku zakonskoj zabrani pobačaja ili ideju obaveznosti trudnoće. Iako se u svim istraživanjima pojavljuju formulacije koje zastupaju poziciju „za život", one se razlikuju u eksplicitnosti i ideološkoj težini. Tako je 1997. korištena tvrdnja „Pobačaj treba zakonom zabraniti", dok se u kasnijim istraživanjima pojavljuju varijacije poput „Svaka žena koja zatrudni treba roditi dijete" (2009., 2020., 2023.) ili „Pobačaj treba zabraniti jer ugrožava demografski opstanak naroda" (2004.). Iako sve te tvrdnje izražavaju protivljenje pobačaju, razlike u formulaciji otežavaju izravnu usporedbu intenziteta podrške. Zbog toga je preciznije zaključiti da kroz svih pet vremenskih točaka postoji prisutnost tematski srodnih tvrdnji koje omogućuju usporedbu šireg vrijednosnog obrasca („za izbor" nasuprot „za život"), no nijedna pojedinačna tvrdnja nije dosljedno ponovljena u potpuno istoj formulaciji u svim istraživanjima. Ta činjenica ograničava direktnu longitudinalnu usporedbu pojedinačnih stavova, ali omogućuje analizu općih trendova kroz grupiranje

tvrdnji sličnog značenja i ideološke orijentacije. U daljnjoj analizi trendova u ovom radu koristimo po dvije tvrdnje iz svakog istraživanja, jednu koja izražava orijentaciju „za izbor" i jednu koja izražava orijentaciju „za život", a koje su u najvećoj mogućoj mjeri sadržajno usporedive kroz vrijeme.

Direktno mjerenje stavova o pobačaju temelji se na jednom pitanju u kojem se od ispitanika traži da se eksplicitno opredijele za jednu od dviju ideoloških opcija (podršku pravu žene na izbor ili podršku zabrani pobačaja), uz mogućnost odabira neutralnog stava. Ta je metoda korištena samo u posljednjim dvjema točkama mjerenja (2020. i 2023.), ali je primijenjena konzistentno, koristeći istu formulaciju pitanja i iste ponuđene odgovore. Pitanje je glasilo: „U medijima se često govori o dvije struje vezane za pitanje pobačaja: one koja podržava pravo žene na izbor po pitanju pobačaja ili one koja zagovara zabranu pobačaja. Na koju stranu biste se Vi osobno svrstali?". Ponuđeni odgovori bili su:

(1) Podržavam pravo žene na izbor.
(2) Podržavam zabranu pobačaja.
(3) Ne znam. / Ne mogu procijeniti.

Ta je formulacija pitanja važna zbog više razloga. Prvo, ona izravno pozicionira ispitanika unutar javno prepoznatljivog diskursa, čime se stav ne mjeri kao apstraktna vrijednosna orijentacija, nego kao eksplicitno ideološko svrstavanje. Time se smanjuje interpretativna nejasnoća oko značenja odgovora. Drugo, pitanje koristi poznate kategorije („pravo na izbor" i „zabrana pobačaja") koje su u javnom diskursu snažno simbolički nabijene, što omogućuje utvrđivanje društvene polarizacije na široko prepoznatljivoj osi. Treće, uključivanjem treće opcije („ne znam / ne mogu procijeniti") poštuje se prostor za nesigurnost, ali istodobno omogućuje analizu razine političke i ideološke artikulacije stavova u populaciji.

Iako se takav pristup smatra osjetljivijim na efekt društveno poželjnog odgovaranja, osobito u kontekstu visoke društvene podrške opciji „za izbor", te na sklonost ispitanika da biraju neutralnu poziciju kako bi izbjegli jasno ideološko pozicioniranje, direktno mjerenje ima i značajne prednosti. Njegova glavna vrijednost leži u jasnoći i jednostavnosti: ono omogućuje brzu orijentaciju u distribuciji stavova među populacijom i olakšava longitudinalnu usporedbu rezultata, osobito kad se koristi dosljedna formulacija pitanja kroz vrijeme.

Time se pridonosi boljem razumijevanju razine društvenog konsenzusa ili polarizacije oko pitanja pobačaja, kao i potencijalnom raskoraku između javnih stavova i javnih politika.

Trendovi stavova o pobačaju u razdoblju od 1997. do 2023. godine

Tablica 1. pruža detaljan prikaz stavova o pobačaju temeljenih na *indirektnom mjerenju* kroz pet vremenskih točaka u razdoblju od 1997. do 2023. godine. Najvažnije što iz tih podataka proizlazi jest postupna, ali stabilna promjena u vrijednosnim orijentacijama hrvatske populacije prema većoj podršci opciji „za izbor" i smanjenju intenziteta stavova opcije "za život".

U tvrdnjama koje afirmiraju pravo žene na odlučivanje, osobito u formulacijama poput „Žena treba imati pravo izbora o zadržavanju trudnoće" i „Zakonom treba dopustiti da žena sama odlučuje o pobačaju", bilježi se konzistentno visoka i rastuća podrška. Prosječne vrijednosti za te tvrdnje 2009., 2020. i 2023. godine iznose između 4,0 i 4,22, pri čemu se najviša razina slaganja postiže upravo 2023., što potvrđuje postojanje široko prihvaćenoga društvenog konsenzusa oko pozicije „za izbor".

Istodobno, tvrdnje koje izražavaju stavove „za život", poput „Pobačaj treba zakonom zabraniti", „Svaka žena koja zatrudni treba roditi dijete" i „Pobačaj bi trebao biti jednako teško kazneno djelo kao i silovanje", pokazuju pad prosječnih vrijednosti tijekom vremena. Dok je 1997. podrška zakonskoj zabrani pobačaja iznosila 2,48, 2023. ista je tvrdnja zamijenjena sadržajno srodnim formulacijama koje bilježe još niže prosječne vrijednosti (2,16 i 1,81), što upućuje na oslabljenu društvenu rezonancu moralno-represivnog diskursa.

Osim porasta podrške autonomiji žene, zamjetan je i širi pomak prema racionalnijim i institucionalno usmjerenim formulacijama. Tvrdnje iz 2023. koje se tiču „priziva savjesti" liječnika i dostupnosti pobačaja u bolnicama bilježe visoke prosječne vrijednosti (3,86 i 3,67), čime se izražava javna podrška institucionalnoj dostupnosti reproduktivnih prava. To označava pomak javnog fokusa s apstraktnih moralnih dilema prema pitanjima dostupnosti usluga i zaštite prava u okviru zdravstvenog sustava.

Tablica 1. Stavovi o pobačaju – indirektno mjerenje u pet vremenskih točaka*

	(1) Uopće se ne slažem.	(2) Ne slažem se.	(3) Niti se slažem, niti se ne slažem.	(4) Slažem se.	(5) U potpunosti se slažem.	**Prosjek**
Podaci iz 1997. (Baloban i Črpić 1998)						
Pobačajem se prekida već začeti život.	4,0%	4,7%	10,0%	25,9%	54,7%	4,23
Otac djeteta također ima pravo odlučivati o pobačaju.	4,9%	3,4%	9,8%	31,3%	49,9%	4,19
Pobačaj ostavlja trajne psihičke posljedice po ženu.	2,9%	4,0%	17,9%	27,8%	46,0%	4,12
U nekim slučajevima smatram pobačaj opravdanim.	8,0%	5,3%	12,6%	32,3%	41,1%	3,94
Pobačaj (abortus) je nužno zlo koje treba ostati kao mogućnost odabira ženama.	13,6%	8,3%	12,9%	26,8%	37,6%	3,67
Osobno nikad ne bih napravila pobačaj (dopustio svojoj ženi / djevojci da ga napravi).	12,5%	11,0%	20,8%	15,5%	39,3%	3,59
Jedino žena koja ostane trudna ima pravo odlučivati o pobačaju. (1)	17,6%	14,6%	19,3%	21,9%	25,6%	3,24
Pobačaj nije pitanje u koje bi se Crkva trebala miješati.	22,6%	16,3%	20,7%	16,6%	23,1%	3,01
Pobačaj treba zakonom zabraniti. (2)	37,2%	18,0%	18,4%	8,6%	16,2%	2,48
Podaci iz 2004. godine (Goldberger, 2005; Cifrić i Jerolimov, 2007)						
Pobačaj treba dopustiti u slučaju teškog oštećenja fetusa.	7,7%	3,2%	15,5%	19,0%	54,7%	4,10
Zakonom treba dopustiti da žena sama odlučuje o pobačaju. (1)	16,7%	6,7%	14,8%	12,3%	49,6%	3,71
Pobačaj ne treba regulirati zakonom.	25,9%	8,5%	19,5%	9,2%	36,8%	3,23
Pobačaj treba dopustiti u slučaju izrazito loše ekonomskog stanja obitelji.	26,1%	9,2%	22,5%	14,6%	27,6%	3,08
Pobačaj treba dopustiti kad par ne želi više djece.	27,9%	8,9%	23,8%	12,4%	27,0%	3,02
Pobačaj treba dopustiti kada žena nije udana.	29,9%	9,8%	26,2%	11,2%	23,0%	2,88
Pobačaj treba zabraniti zakonom jer ugrožava život žene.	33,7%	13,2%	18,0%	10,8%	24,3%	2,79
Pobačaj treba zabraniti zakonom jer je zločin i težak moralni nered.	37,7%	13,9%	16,4%	8,6%	23,5%	2,66
Pobačaj treba zabraniti zakonom jer ugrožava demografski opstanak naroda.	38,6%	13,6%	18,1%	9,0%	20,8%	2,60
Pobačaj treba zabraniti zakonom. (2)	41,7%	11,1%	17,3%	6,8%	23,2%	2,59
Podaci iz 2009. godine (Galić, 2011)						
Žena treba imati pravo izbora o zadržavanju trudnoće. (1)	5,0%	4,2%	15,7%	23,1%	52,0%	4,13
Država treba štititi ljudski zametak (embrij) zakonom, bez obzira na ženinu volju.	27,1%	13,6%	28,4%	15,2%	15,6%	2,79

	(1) Uopće se ne slažem.	(2) Ne slažem se.	(3) Niti se slažem, niti se ne slažem.	(4) Slažem se.	(5) U potpunosti se slažem.	**Prosjek**
Svaka žena koja zatrudni treba roditi dijete. (2)	27,0%	13,6%	28,8%	15,1%	15,5%	2,78
Najbolje je da odluku o zadržavanju trudnoće žene donese muškarac – otac djeteta.	55,6%	16,0%	19,5%	5,7%	3,2%	1,85
Podaci iz 2020. godine (projekt voditeljice Branke Galić)						
Žena treba imati pravo izbora o zadržavanju trudnoće. (1)	7,6%	8,2%	8,7%	24,0%	51,5%	4,0
Žena treba imati pravo sama odlučiti o pobačaju, čak i ako se partner tome protivi.	17,6%	16,8%	16,8%	23,5%	25,3%	3,2
Bolje je pobaciti nego roditi neželjeno dijete.	24,9%	18,6%	22,1%	16,6%	17,8%	2,8
Svaka žena koja zatrudni treba roditi dijete. (2)	36,3%	15,4%	19,1%	19,9%	9,3%	2,5
Pobačaj je nemoralan i sebičan čin.	36,6%	14,7%	22,3%	14,8%	11,6%	2,5
Život treba štititi zakonom od začeća, bez obzira na volju žene koja je trudna.	40,6%	15,7%	17,7%	14,5%	11,6%	2,4
99% pobačaja je neopravdano.	36,5%	21,4%	15,4%	18,3%	8,5%	2,4
Pobačaj bi trebao biti jednako teško kazneno djelo kao i silovanje.	60,2%	14,6%	8,7%	9,0%	7,5%	1,9
Podaci iz 2023. godine (projekt voditeljice Branke Galić)						
Žena treba imati pravo izbora o zadržavanju trudnoće. (1)	6,9%	3,8%	11,2%	17,2%	60,9%	4,22
"Priziv savjesti" liječnika ne bi smio biti prepreka ostvarivanju prava žene na pobačaj.	14,1%	4,2%	15,2%	14,8%	51,7%	3,86
U bolnicama koje su ovlaštene za vršenje pobačaja trebalo bi zapošljavati liječnike koji nemaju "priziv savjesti".	17,0%	3,6%	19,0%	15,9%	44,4%	3,67
Žena treba imati pravo sama odlučiti o pobačaju, čak i ako se partner tome protivi.	14,3%	9,8%	17,6%	22,1%	36,2%	3,56
Bolje je pobaciti nego roditi neželjeno dijete.	20,6%	11,4%	22,2%	17,3%	28,5%	3,22
99% pobačaja je neopravdano.	41,2%	16,4%	21,1%	9,9%	11,4%	2,34
Pobačaj je nemoralan i sebičan čin.	47,1%	11,9%	18,4%	8,1%	14,5%	2,31
Život treba štititi zakonom od začeća, bez obzira na volju žene koja je trudna.	52,3%	13,0%	13,9%	6,9%	13,9%	2,17
Svaka žena koja zatrudni treba roditi dijete. (2)	50,3%	13,3%	16,4%	10,2%	10,0%	2,16
Pobačaj bi trebao biti jednako teško kazneno djelo kao i silovanje.	63,9%	11,9%	11,2%	4,9%	8,0%	1,81

* Čestice su unutar svakog istraživanja sortirane silazno, prema prosječnom stupnju slaganja. Usporedive čestice koje se koriste za analizu trendova označene su kodom *(1)* za opciju „za izbor" i kodom *(2)* za opciju „za život".

U nastavku analize fokusiramo se na dvije čestice iz svakog istraživanja koje su u Tablici 1 označene kodovima (1) i (2), a koje u najvećoj mjeri omogućuju usporedbu stavova kroz vrijeme. Čestice označene kodom (1) odnose se na podršku pravu žene na autonomno odlučivanje o prekidu trudnoće i izražavaju temeljnu poziciju „za izbor". Formulacije variraju od tvrdnje „Jedino žena koja ostane trudna ima pravo odlučivati o pobačaju" (1997.) do „Žena treba imati pravo izbora o zadržavanju trudnoće" (2009., 2020., 2023.), no sve čestice s tim kodom konceptualno afirmiraju žensko pravo odlučivanja.

Čestice označene kodom (2) izražavaju stavove koji podržavaju zakonsku ili normativnu zabranu pobačaja, što odgovara poziciji „za život". I ovdje su formulacije različite, od izravne tvrdnje „Pobačaj treba zakonom zabraniti" (1997., 2004.) do varijante „Svaka žena koja zatrudni treba roditi dijete" (2009., 2020., 2023.). Iako se intenzitet moralne i pravne regulacije razlikuje, sve čestice pod tim kodom uključuju ograničavanje prava žene na izbor o zadržavanju, odnosno prekidu vlastite trudnoće.

Za potrebe komparativne analize, u daljnjem ćemo tekstu uspoređivati udio ispitanika koji su se složili s navedenim tvrdnjama (zbroj odgovora „Slažem se" i „U potpunosti se slažem") što omogućuje uvid u smjer i intenzitet promjene javnog mnijenja u razdoblju od 1997. do 2023. godine. U Tablici 2 prikazani su trendovi podrške stavovima „za izbor" i „za život" u promatranom razdoblju. Najizraženiji nalaz jest snažan i kontinuiran rast podrške opciji „za izbor", koja se povećala s 47,5% 1997. godine na 78,1% 2023. godine. Nasuprot tome, podrška opciji „za život" ne pokazuje jednako jasan trend. Nakon početnih 24,8% 1997. godine, podrška raste na oko 30% u razdoblju od 2004. do 2020., da bi 2023. pala na 20,2%, najnižu zabilježenu vrijednost u promatranom razdoblju. Stoga se može primijetiti da je promjena javnog mnijenja ponajprije obilježena jačanjem podrške pravu žene na odlučivanje, dok je podrška restriktivnijim stavovima prema pobačaju tijekom većeg dijela promatranog razdoblja ostala relativno stabilna, uz izraženiji pad tek u posljednjem mjerenju.

Tablica 2. Usporedba stavova o pobačaju kroz vrijeme

Godina	„Za izbor"	„Za život"
1997.	47,5%	24,8%
2004.	61,9%	30,0%
2009.	75,1%	30,6%
2020.	75,5%	29,2%
2023.	78,1%	20,2%

Uvođenje *direktnog mjerenja* u istraživanjima iz 2020. i 2023. godine omogućilo je precizniju identifikaciju distribucije stavova prema pitanju pobačaja, jer ispitanici nisu samo izražavali slaganje s pojedinačnim tvrdnjama, nego su birali između dviju jasno artikuliranih opcija: podršku pravu žene na izbor i podršku zabrani pobačaja, uz mogućnost neutralnog odgovora („ne znam / ne mogu procijeniti") – Tablica 3.

Tablica 3. Distribucija odgovora kod direktnog mjerenja stavova o pobačaju (2020. i 2023.)

Godina	Podržavam pravo žene na izbor.	Podržavam zabranu pobačaja.	Ne znam / Ne mogu procijeniti.
2020.	66%	14%	19%
2023.	75%	15%	11%

Prema podacima iz 2020. godine, 66% ispitanika u direktnom mjerenju izjasnilo se da podržava pravo žene na izbor, 14% ih podržava zabranu pobačaja, a 19% je odabralo odgovor „ne znam / ne mogu procijeniti". Ovakav obrazac odgovora upućuje na zadršku dijela ispitanika u eksplicitnom ideološkom pozicioniranju, što može biti posljedica društveno poželjnog odgovaranja ili izbjegavanja polarizacije.

Kad usporedimo te rezultate s indirektnim mjerenjem iz iste godine, vidimo da je udio odgovora „za izbor" (zbroj „slažem se" i „u potpunosti se slažem" za tvrdnje koje su usporedive kroz vrijeme) bio viši za oko 10 postotnih bodova, dok je udio stavova „za život" bio viši za 15 postotnih bodova, a udio neutralnih i „ne znam" odgovora značajno manji. Međutim, treba imati na umu da se u indirektnom mjerenju odgovori „ne znam / ne mogu procijeniti" u analitičkoj

obradi tretiraju kao nedostajuće vrijednosti. Primjerice, za česticu „99% pobačaja je neopravdano", čak 20,7% ispitanika izabralo je odgovor „ne znam / ne mogu procijeniti", dok je za česticu „Bolje je pobaciti nego roditi neželjeno dijete" takvih odgovora bilo 10,9%. To dodatno potvrđuje da i kod indirektnog mjerenja postoji značajna nesigurnost u stavovima kod dijela ispitanika, koja se u direktnom mjerenju iskazuje kroz odabir neutralne opcije.

Stoga niži udio svrstavanja u opcije „za izbor" i „za život" u direktnom mjerenju ne ukazuje nužno na manju podršku tim stavovima, nego odražava veću osjetljivost metode na društvenu normativnost i izražajnu nesigurnost. U indirektnom mjerenju, iako su u prethodnim analizama radi usporedivosti s prethodnim istraživanjima odgovori „ne znam / ne mogu procijeniti" tretirani kao nedostajuće vrijednosti, ovdje ih je moguće zasebno analizirati. U podacima iz 2020. godine, udio odgovora „ne znam / ne mogu procijeniti" na dvije ključne tvrdnje koje koristimo za longitudinalnu usporedbu također upućuje na izražajnu nesigurnost dijela ispitanika. Kod „za izbor" tvrdnje „Žena treba imati pravo izbora o zadržavanju trudnoće" samo 1% ispitanika odabralo je tu opciju, što upućuje na stabilan i široko prihvaćen društveni konsenzus oko tog prava. Nasuprot tome, kod tvrdnje opcije „za život" „Svaka žena koja zatrudni treba roditi dijete" 5,4% ispitanika odabralo je odgovor „ne znam / ne mogu procijeniti", što ukazuje na veći stupanj nesigurnosti i vjerojatno veću osjetljivost te tvrdnje u kontekstu normativnog pritiska ili unutarnjih ambivalencija ispitanika koje mogu biti povezane s promjenama društvenog konteksta unutar kojih se ti stavovi artikuliraju. Ta razlika potvrđuje da izrazito restriktivne formulacije češće izazivaju suzdržanost i izostanak eksplicitnog svrstavanja, što dodatno potvrđuje važnost kombiniranja direktnog i indirektnog mjerenja za dublje razumijevanje stavova o pobačaju.

U 2023. godini vidljiv je pomak prema odlučnijem opredjeljivanju: čak 75% ispitanika jasno se svrstalo u opciju „za izbor", 15% podržalo je zabranu pobačaja, dok se samo 11% nije moglo odlučiti. Time je udio odgovora „za izbor" postao gotovo jednak kao i u indirektnom mjerenju, što sugerira da je društvena legitimnost tog stava dodatno ojačala i da je spremnost za njegovo javno iskazivanje veća. Iako udio odgovora „za život" ostaje stabilan (oko 14 – 15%), vidljivo je da ta pozicija ne dobiva dodatnu potporu, nego se zadržava na manjem i nepromijenjenom udjelu.

Smanjenje neutralnih odgovora s 19% (2020.) na 11% (2023.) također upućuje na jačanje društvenog konsenzusa i veći osjećaj sigurnosti u izražavanju stavova o pobačaju. Stoga direktno mjerenje potvrđuje trendove utvrđene indirektnim pristupom, ali i dodatno osnažuje tezu o učvršćivanju pozicije „za izbor" u hrvatskom društvu.

Rodne razlike i utjecaj osobnog iskustva na stavove o pobačaju

Podatke dobivene metodom direktnog mjerenja stavova o pobačaju u posljednja dva istraživanja dodatno smo analizirali prema spolu te prema osobnom iskustvu pobačaja. Analiza razlika po spolu (Tablica 4) donosi zanimljive nalaze. Godine 2020. žene su statistički značajno više podržavale stavove „za izbor" od muškaraca (72% žênâ prema 60% muškaraca) ($\chi 2 = 11{,}836$; $df = 2$; $p = 0{,}003$; $V = 0{,}140$), dok se ta razlika 2023. godine gubi ($\chi 2 = 2{,}775$; $df = 2$; $p = 0{,}250$) jer podrška među muškarcima raste na 72% i praktički se izjednačava s podrškom među ženama (77%). Podrška opciji „za život" pada na 12-17%, a smanjuje se i udio neutralnih na manje od 11% kod oba spola. Time se potvrđuje opći trend liberalizacije stavova o pobačaju u hrvatskom društvu.

Tablica 4. Stavovi o pobačaju (direktno mjerenje) prema spolu

Godina		Žene	Muškarci
2020.		(N=315)	(N=285)
	Podržavam pravo žene na izbor.	72,4%	59,6%
	Podržavam zabranu pobačaja.	10,8%	18,6%
	Ne znam. / Ne mogu procijeniti.	16,8%	21,8%
	ukupno	100%	100%
2023.		(N=315)	(N=286)
	Podržavam pravo žene na izbor.	76,8%	72,0%
	Podržavam zabranu pobačaja.	12,4%	17,1%
	Ne znam / Ne mogu procijeniti.	10,8%	10,8%
	ukupno	100%	100%

Tablica 5. Stavovi o pobačaju (direktno mjerenje) prema osobnom iskustvu induciranog pobačaja

		Žene		Muškarci		
		Osobno iskustvo pobačaja na zahtjev		Iskustvo pobačaja na zahtjev partnerice		
Godina		Da	Ne	Da	Ne	Ne znam / ne mogu procijeniti
2020.	iskustvo pobačaja (N):	28	273	26	232	15
	Podržavam pravo žene na izbor.	89,3%	71,1%	88,5%	56,0%	73,3%
	Podržavam zabranu pobačaja.	10,7%	11,4%	7,7%	21,6%	6,7%
	Ne znam. / Ne mogu procijeniti.	0,0%	17,6%	3,8%	22,4%	20,0%
	ukupno	100%	100%	100%	100%	100%
2023.	iskustvo pobačaja (N):	45	246	48	202	21
	Podržavam pravo žene na izbor.	97,8%	73,6%	87,5%	67,8%	76,2%
	Podržavam zabranu pobačaja.	0,0%	14,6%	10,4%	19,8%	4,8%
	Ne znam. / Ne mogu procijeniti.	2,2%	11,8%	2,1%	12,4%	19,0%
	ukupno	100%	100%	100%	100%	100%

Dodatna analiza podataka prikazanih u Tablici 5 pokazuje povezanost između osobnog iskustva induciranog pobačaja i većeg stupnja podrške pravu žene na izbor. U oba vremenska mjerenja, i žene koje su imale osobno iskustvo pobačaja i muškarci čije su partnerice imale to iskustvo, u znatno većem udjelu podržavaju stavove „za izbor" u odnosu na one bez tog iskustva.

Među ženama koje su imale inducirani pobačaj, 2020. godine pravo žene na izbor podržavalo je 89,3%, dok je među onima bez tog iskustva taj udio iznosio 71,1% ($\chi^2 = 6{,}091$; df = 2; p = 0,048; V = 0,142). Do 2023. godine ta je razlika postala još izraženija: podršku pravu žene na izbor izrazilo je 97,8% žena s iskustvom pobačaja, u odnosu na 73,6% onih bez tog iskustva, a povezanost je također statistički značajna ($\chi^2 = 12{,}524$; df = 2; p = 0,002; V = 0,208).

Sličan je obrazac uočen i kod muškaraca. Godine 2020., 88,5% muškaraca čije su partnerice imale pobačaj podržavalo je pravo na izbor, dok je među onima bez tog iskustva taj udio bio 56,0% ($\chi^2 = 12{,}130$; df = 4; p = 0,016; V = 0,149). U 2023. godini, podršku opciji „za izbor" dalo je 87,5% muškaraca s iskustvom pobačaja kod partnerice, a 67,8% onih bez tog iskustva, što je također statistički značajna razlika ($\chi^2 = 7{,}946$; df = 2; p = 0,019; V = 0,178).

Povezanost između iskustva i stava nešto je izraženija kod žena, a dodatno se intenzivirala između 2020. i 2023. godine, što upućuje na to da osobno iskustvo ima važnu ulogu u oblikovanju stavova o pobačaju. Ujedno, kod osoba s neposrednim iskustvom pobačaja zamjetno je manji udio neutralnih odgovora, što sugerira da iskustvo pridonosi jasnijem, češće „za izbor", pozicioniranju. Ti nalazi dodatno osporavaju mit o tome da žene nakon pobačaja dominantno osjećaju krivnju i žaljenje. Naprotiv, podaci indiciraju da njihovo iskustvo najčešće vodi prema čvršćem uvjerenju da odluku o pobačaju treba prepustiti samoj ženi, o čemu se detaljnije može informirati i u poglavlju Paska, u ovoj knjizi.

Rasprava

Rezultati istraživanja upućuju na dugoročan porast podrške opciji „za izbor" u hrvatskom društvu, unatoč institucionalnim restrikcijama i retrogradnim politikama. Unatoč javnim raspravama i djelovanju „za život" i antirodnih aktera, većina građana, i muškarci i žene, zalaže se za pravo žene na autonomno odlučivanje o trudnoći. Glavni nalazi pokazuju stabilan i rastući trend podrške pravu žene na izbor, koji je u posljednjim valovima dosegnuo približno 75% populacije. Zanimljivo je da podrška opciji „za život" ne pokazuje linearan pad, nego nakon početnih 24,8% 1997. godine raste na približno 30% u razdoblju od 2004. do 2020., da bi 2023. pala na najnižu zabilježenu vrijednost (20,2%). Taj je obrazac moguće promatrati u kontekstu širih društvenih promjena u Hrvatskoj. Razdoblje od kraja 1990-ih do 2010-ih obilježeno je retradicionalizacijom, jačanjem javne uloge religije i postupnim razvojem organiziranih konzervativnih i antirodnih inicijativa koje su pitanja roda, obitelji i reproduktivnih prava sve snažnije uvodile u javni i politički prostor (vidjeti Tranfić i Dergić, u ovoj knjizi). Istodobno, posljednje je desetljeće obilježeno intenziviranjem aktivnosti pokreta protiv pobačaja, uključujući inicijative poput Hoda za život i kampanje usmjerene prema promjeni zakonske regulacije pobačaja (vidjeti u ovoj knjizi: Gergorić i Vučković Juroš; Tranfić i Dergić). S druge strane, istraživanja reproduktivnih politika i pravnog okvira upozoravaju na rastući raskorak između formalne legalnosti pobačaja i njegove stvarne dostupnosti zbog širenja priziva savjesti, teritorijalnih nejednakosti i drugih institucionalnih prepreka pristupu reproduktivnoj zdravstvenoj skrbi (vidjeti u ovoj knjizi: Dobrotić i Gergorić; Milić i Petričušić). Moguće je da su upravo te javne rasprave pridoni-

jele većoj vidljivosti posljedica restriktivnih politika i posljedičnom slabljenju podrške najrestriktivnijim stavovima prema pobačaju. Ipak, takve interpretacije zahtijevaju dodatna istraživanja te ih treba promatrati kao indicije, a ne kao dokaz uzročno-posljedičnih veza.

Istodobno, učvršćivanje društvenog konsenzusa na koje upućuju rezultati ove studije, dodatno se očituje i u smanjenju udjela neutralnih i neodlučnih odgovora u novijim mjerenjima. Dodatno, rodne razlike u stavovima smanjile su se kroz vrijeme i u posljednjem mjerenju gotovo nestale, što je prije svega posljedica porasta podrške opciji „za izbor" među muškarcima. Osobno iskustvo pobačaja (bilo kod žena̋ ili posredno kod njihovih partnera) pokazalo se kao važan čimbenik oblikovanja stavova u području reproduktivnih prava, pri čemu ispitanici s takvim iskustvom u većem udjelu podržavaju pravo žene na izbor. Usporedba direktnog i indirektnog mjerenja pokazuje da način operacionalizacije stavova utječe na distribuciju odgovora: direktno mjerenje bilježi veći udio neutralnih odgovora i nešto niži udio eksplicitnih stavova „za život", što se djelomično može objasniti efektom društveno poželjnog odgovaranja, ali i izražajnom nesigurnošću ispitanika pri eksplicitnom izjašnjavanju.

Među ograničenjima studije ističe se metodološka neujednačenost instrumenata u vremenskim točkama (broj i formulacija tvrdnji varira), što otežava longitudinalnu usporedbu. Iako su za analizu trendova selektirane tvrdnje s najvećom sadržajnom stabilnošću, nijedna nije doslovno ponovljena kroz sve valove, pa je usporedba moguća samo na razini ideološkog okvira („za izbor" vs. „za život"). Nadalje, u našim su analizama indirektnih mjera odgovori „ne znam / ne mogu procijeniti" tretirani kao nedostajući radi usporedbe s ranijim istraživanjima, iako ti odgovori mogu nositi dodatne zanimljive uvide u izražajnu nesigurnost ili ambivalenciju ispitanika. Dodatno, u inferencijalnim analizama koje uključuju podskupine ispitanika s osobnim ili partnerskim iskustvom pobačaja korišteni su relativno mali dostupni poduzorci, zbog čega snaga i stabilnost statističkih procjena mogu biti ugrožene. Nadalje, podaci iz prve tri vremenske točke prikupljeni terenski na reprezentativnim uzorcima, dok su u posljednje dvije vremenske točke podaci prikupljeni na online kvotnim panelima, što može negativno utjecati na mogućnost generalizacije rezultata na širu populaciju. Tu je razliku u tipovima uzoraka također potrebno uzeti u obzir i pri interpretaciji vremenskih trendova. Naime, nije moguće posve isključiti da dio uočenih razlika proizlazi i iz razlika u načinu uzorkovanja

i prikupljanja podataka, a ne isključivo iz promjena javnog mnijenja. Na kraju, korišteni indikatori ne razlikuju uvijek jasno moralnu prihvatljivost pobačaja od podrške njegovoj zakonskoj regulaciji, što može prikriti određene oblike ambivalencije u stavovima ispitanika.

Unatoč tim ograničenjima, rezultati pružaju nove empirijske uvide u razvoj vrijednosnih orijentacija prema reproduktivnim pravima u Hrvatskoj te upućuje na potrebu usklađivanja javnih politika s većinskim stavovima građana. Ujedno potvrđuju važnost kombiniranja različitih metoda mjerenja kako bi se bolje razumjela kompleksnost stavova o društveno osjetljivim temama poput pobačaja, kao i važnost kontinuiranog praćenja stavova javnosti u kontekstu regresivnih institucionalnih i zakonodavnih tendencija.

Buduća istraživanja trebala bi u većoj mjeri standardizirati mjerenje stavova o pobačaju kroz vrijeme, uključujući kombinaciju općih i situacijskih pitanja te jasno razlikovanje moralne i pravne dimenzije stavova, ali i one iskustvene. Preporučuje se zadržavanje identičnih čestica u longitudinalnim istraživanjima, kao i sustavno praćenje odgovora „ne znam / ne mogu procijeniti" kao potencijalnog indikatora ambivalencije i nesigurnosti. Nadalje, buduća istraživanja odnosa stavova i iskustva pobačaja trebala bi uključiti i multivarijantne analize kojima bi se, uz osobno iskustvo pobačaja, istodobno kontrolirao doprinos drugih teorijski relevantnih obilježja, poput dobi, obrazovanja, religioznosti i drugih sociodemografskih karakteristika, kako bi se preciznije procijenila njihova međusobna povezanost sa stavovima o pobačaju. Dodatno, kombiniranje anketnih podataka s kvalitativnim pristupima pridonijelo bi dubljem razumijevanju ambivalencija i načina na koji ljudi usklađuju moralne rezerve s podrškom pravu žene na izbor, osobito u odnosu na razliku između moralnih i pravnih dimenzija pobačaja.

Zaključak

Praćenje javnog mnijenja o reproduktivnim pravima u Hrvatskoj fragmentirano je i oslanja se na pojedinačna istraživanja, bez sustavnog i kontinuiranog longitudinalnog praćenja. Unatoč metodološkim razlikama među istraživanjima, ova analiza predstavlja jedan od rijetkih pokušaja sustavne rekonstrukcije

dugoročnih trendova stavova o pobačaju u Hrvatskoj Rezultati ovog istraživanja pokazuju dugoročan porast podrške pravu žene na izbor u Hrvatskoj, koja je u posljednjem mjerenju dosegnula približno tri četvrtine populacije. Istodobno, podrška zabrani pobačaja ostaje manjinska i 2023. godine bilježi najnižu vrijednost u promatranom razdoblju. Posebno je važan nalaz da su se rodne razlike u stavovima tijekom vremena gotovo izgubile te da muškarci danas gotovo jednako često kao i žene podržavaju pravo žene na autonomno odlučivanje o trudnoći. Posebno zanimljiv nalaz odnosi se na povezanost osobnog iskustva pobačaja i stavova prema reproduktivnim pravima. Žene koje su imale inducirani pobačaj, kao i muškarci čije su partnerice imale to iskustvo, izražavaju značajno veću podršku pravu žene na izbor od osoba bez takvog iskustva. Ti nalazi ne podupiru pretpostavku da iskustvo pobačaja vodi prema većoj podršci restriktivnim politikama ili negativnijim stavovima prema pobačaju. Naprotiv, iskustvo je povezano s većom podrškom reproduktivnoj autonomiji žena̋.

Istodobno, službene politike i institucionalne prakse zadržavaju restriktivnije obrasce u odnosu na liberalnije stavove građana. Sve jači utjecaj neokonzervativnih i antirodnih struja ozbiljno ugrožava već stečena prava i dovodi do konkretnih posljedica za žene, uključujući negiranje prava na pobačaj i dostojanstvenu zdravstvenu skrb. Pritom je opasnost od nereguliranog i netransparentnog „priziva savjesti" povezana i s određenim rizicima te neodgovornim posljedicama za žensko reproduktivno zdravlje, osobito u slučajevima reproduktivnog statusa žena̋, njihovih prava, kao i zdravstvenih posljedica za žensko reproduktivno zdravlje te zdravlje njihova ploda. Usponom i agresivnim istupima aktera „za život" i antirodnih pokreta Hrvatskoj prijeti daljnja opasnost od još većeg derogiranja reproduktivnih prava žena̋. Zabilježeni slučajevi odbijanja pobačaja kod trudnica s „malformiranim plodom nespojivim sa životom" (slučajevi gospođe Mirele Čavajde[3] i drugih upućenih u Sloveniju,

3 Mireli Čavajdi je 2022. godine, u 26. tjednu trudnoće, utvrđen veliki progresivni tumor na mozgu fetusa i hidrocefalus, uz vrlo nepovoljnu prognozu i očekivana teška oštećenja. Nakon što joj prekid trudnoće nije omogućen u hrvatskim bolnicama kojima se obratila, unatoč zakonskoj mogućnosti prekida trudnoće nakon desetog tjedna u slučaju teških fetalnih malformacija, prekid trudnoće obavila je u Ljubljani, u Sloveniji. Slučaj Mirele Čavajde potaknuo je masovne prosvjede i pokrenuo širu društvenu raspravu o pravima trudnica i sustavnim propustima u hrvatskom zdravstvu.

gdje je na snazi isti zakon kao i u Hrvatskoj) dokaz su u prilog toj rizičnoj i opasnoj zdravstvenoj reproduktivnoj politici hrvatske države. Pritom se opcija „za život" nerijetko u javnosti prezentira kao „dio većine" (Tranfić i Dergić, u ovoj knjizi), premda empirijska istraživanja javnog mnijenja pokazuje upravo suprotno, kod podrške takvih stavova.

Hrvatska je jedna od iznimaka unutar EU-a u praćenju trendova stavova populacije o pitanju reproduktivnih prava, zdravlja i razvoja reproduktivne politike, jer te stavove vladajući u RH niti prate niti uzimaju u obzir. Službena politika Republike Hrvatske, kao i prakse pristupa reproduktivnim odlukama pri kliničkim centrima, tradicionalnija je i konzervativnija od stavova javnosti, koja je znatno liberalnija. Pritom je važno napomenuti da je pobačaj u većini zemalja EU-a legalan na zahtjev, uz neke razlike u pristupima pojedinih zemalja, no politika EU-a orijentirana je prema pravu izbora te prema donošenju posebne rezolucije o uključivanju prava na pobačaj u Povelju EU-a o temeljnim pravima, koju je Europski parlament usvojio 2024. godine (European Parliament, 2024; HowTheyVote.eu, 2024). Ta bi rezolucija podrazumijevala da pravo na pobačaj predstavlja temeljno pravo, da države članice moraju u potpunosti dekriminalizirati pobačaj, da treba zaustaviti financiranje EU-a skupinama koje se protive pravu na izbor te da bi obrazovanje o seksualnosti i ljubavnim vezama trebalo biti dostupno svima. U tom pogledu Hrvatska zadovoljava jedino kriterij dekriminaliziranog zakona o pobačaju, uz sve veći pritisak neokonzervativnih udruga i grupa koje otvoreno lobiraju za kriminalizaciju. Obrazovanje o seksualnosti i ljubavnim vezama u RH uopće nije uključeno u državni obrazovni sustav jer za to nema političke volje – štoviše, desetljećima se opstruiraju svi pokušaji uvođenja zdravstvenog i spolnog odgoja u škole, uvođenja rodnih studija te edukacije o LGBT+ zajednici.

Rasprave koje su 2024. godine pratile osnivanje Rodnih studija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu dodatno pokazuju da su pitanja roda, seksualnosti i reproduktivnih prava još uvijek predmet intenzivnih političkih i društvenih prijepora u Hrvatskoj (Despot, 2024; Šurina, 2024).

Nalazi ovog rada dodatno dobivaju na važnosti u svjetlu drugih priloga u ovoj knjizi, koji upućuju na rastuće prepreke pristupu pobačaju, širenje prizива savjesti te djelovanje antirodnih i „za život" inicijativa. Doprinos ovog rada nije samo u prikazu trendova javnog mnijenja kroz razdoblje od 26 godina,

nego i u metodološkoj refleksiji načina mjerenja stavova o pobačaju. Unatoč neujednačenosti instrumenata i drugim metodološkim ograničenjima, analiza pokazuje da je moguće identificirati stabilne dugoročne trendove u stavovima građana. Uvođenje usporedbe indirektnog i direktnog mjerenja pokazuje da način operacionalizacije stavova utječe na distribuciju odgovora te potvrđuje važnost metodološke refleksije pri interpretaciji javnog mnijenja o društveno osjetljivim temama.

Istraživanja ne pokazuju jačanje podrške zabrani pobačaja u stavovima građana, nego rezultati upućuju na važnost preispitivanja zakonodavnih i institucionalnih praksi u svjetlu empirijski utvrđenih stavova građana Republike Hrvatske, osobito u kontekstu orijentacije EU-a prema pravu izbora. Zaključno, ističemo potrebu za kontinuiranim i metodološki ujednačenim praćenjem stavova populacije, kao i za jasnijim razdvajanjem moralnih i pravnih dimenzija stavova u mjernim instrumentima.

Financiranje

Ovo je poglavlje nastalo u okviru institucionalnoga istraživačkog projekta „P/Ostajemo li konzervativno društvo? Istraživanje roda i seksualnosti kroz društveni kontekst, vrednote i prakse" (KONtRaSt) Filozofskog fakulteta u Zagrebu (#581-990-1059) što ga financira Europska unija – NextGenerationEU. Dio obrađenih podataka prikupljen je u okviru institucijskoga istraživačkog projekta Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu iz 2020. godine „Podržane ili pokorene – prediktori stavova stanovnika RH o seksualnom nasilju i kršenju seksualnih i reproduktivnih prava žena", a dio u okviru institucijskog istraživačkog projekta Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu iz 2023. godine „Podržane ili pokorene – društveni rizici ugroze i mogućnost zaštite reproduktivnih prava žena u Republici Hrvatskoj".

Literatura

Adamek, R. J. (1998). Abortion perspectives and pollsters' questions. *Sociological Focus*, *31*(3), 303-312. https://doi.org/10.1080/00380237.1998.10571109

Baloban, S. i Črpić, G. (1998). Pobačaj i mentalitet u društvu. *Bogoslovska smotra*, *68*(4), 641-654.

Barišić, I., Jezdić, D. i Rodin, U. (2025). *Pobačaji i prekidi trudnoće u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2024. godine* [Izvješće]. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2025/10/Bilten_-_pobacaji_u_RH_2024._g..pdf

Bumpass, L. L. (1997). The measurement of public opinion on abortion: The effects of survey design. *Family Planning Perspectives*, *29*(4), 177-180. https://doi.org/10.2307/2953382

Buyuker, B. E., LaRoche, K. J., Bueno, X., Jozkowski, K. N., Crawford, B. L, Turner, R. C. i Lo, W.-J. (2023). A mixed methods approach to understanding the disconnection between perceptions of abortion acceptability and support for Roe v. Wade among U.S. adults. *Journal of Health Politics, Policy and Law, 4*(4), 649-678. https://doi.org/10.1215/03616878-10449896

Cifrić, I. i Marinović Jerolimov, D. (2007). Pobačaj kao bioetički izazov. *Sociologija i prostor*, *45*(3/4), 247-268.

Cook, E. A., Jelen, T. G. i Wilcox, C. (1993). Measuring public attitudes on abortion: Methodological and substantive considerations. *Family Planning Perspectives*, *25*(3), 118-145. https://doi.org/10.2307/2136159

Davorija, I., Androić, J. i Miloš, B. (2026). Anonimni porod i „prozori za bebe": prilog raspravi o reproduktivnoj pravdi i političkom liberalizmu. U T. Vučković Juroš i M. Gergorić (ur.), *U čije ime? O pobačaju u hrvatskom društvu* (str. 122-150). FF Press.

Despot, S. (2024, 5. srpnja). Rodni studiji ne predstavljaju „uvođenje rodne ideologije na velika vrata u obrazovanje". *Faktograf*. https://faktograf.hr/2024/07/05/rodni-studiji-ne-predstavljaju-uvodenje-rodne-ideologije-na-velika-vrata-u-obrazovanje/

Dobrotić, I. i Gergorić, M. (2026). Razvoj reproduktivnih prava u Hrvatskoj: između formalne stabilnosti i rastućih nejednakosti u pristupu pobačaju i kontracepciji. U T. Vučković Juroš i M. Gergorić (ur.), *U čije ime? O pobačaju u hrvatskom društvu* (str. 88-121). FF Press.

European Parliament News (2024). *Women must have full control of their sexual and reproductive health and rights*. https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240408IPR20314/women-must-have-full-control-of-their-sexual-and-reproductive-health-and-rights.

Galić, B. (2004). Seksistički diskurs rodnog identiteta. *Socijalna ekologija*, *13*(3-4), 305-324.

Galić, B. (2026). Stigma ili poštovanje? Reproduktivni status žena u Hrvatskoj i šire. *Revija za sociologiju*, *37*(3-4), 149-164.

Galić, B. (2012). Promjena seksističkog diskursa u Hrvatskoj? Usporedba rezultata istraživanja 2004. i 2010. godine. *Socijalna ekologija*, *21*(2), 155-178.

Galić, B. (2011). Stavovi o reproduktivnim pravima žena. U Kamenov, Ž. i Galić, B. (ur). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj. Istraživanje „Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Republici Hrvatskoj"* (str. 112-119). Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, Biblioteka ONA i Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske.

Gergorić, M. i Vučković Juroš, T. (2026). Od mijenjanja srca do promjene zakona. Mobilizacija i poruke Hoda za život. U T. Vučković Juroš i M. Gergorić (ur.), *U čije ime? O pobačaju u hrvatskom društvu* (str. 182-216). FF Press.

Galić, B., Klasnić, K. i Jurković Kuruc, I. (2014). Društveni odnosi moći i ženska reproduktivna samodeterminacija: istraživanje stavova studentica Sveučilišta u Zagrebu. *Sociologija*, *56*(4), 506-523. https://doi.org/10.2298/SOC1404506G

Goldberger, G. (2005). Revitalizacija religije u sjeni naslijeđa liberalne zakonske regulative: stavovi o pobačaju. *Sociologija i prostor*, *43*(2), 409-437.

HowTheyVote.eu (2024, April 11). *Inclusion of the right to abortion in the EU Charter of Fundamental Rights: Vote results*. https://howtheyvote.eu/votes/168054

Jozkowski, K. N., Bueno, X., LaRoche, K., Crawford, B. L., Turner, R. C. i Lo, Wen-Juo. (2024). Participant-driven salient beliefs regarding abortion: Implications for abortion attitude measurement. *Social Science Quarterly*, *105*, 374-391. https://doi.org/10.1111/ssqu.13343

LaRoche, K. J., Jozkowski, K. N., Crawford, B. L. i Jackson, F. (2024). Can someone be both pro-life and pro-choice? Results from a national survey of U.S. adults. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, *56*(2),106-115. https://doi.org/10.1111/psrh.12262

Libela (2024, 8. travnja). Zagreb – Brežice: 50 km, put dug 100 godina samoće [drugi dio: intervju ginekologinje Dr. Jasenke Gruić]. *Libela.org*. https://libela.org/sa-stavom/zagreb-brezice-50-km-put-dug-100-godina-samoce-drugi-dio/

Lovreković, A. (2026). Zapisano u Ustavu i Knjizi za svaku ženu: historijat prava na pobačaj u Jugoslaviji. U T. Vučković Juroš i M. Gergorić (ur.), *U čije ime? O pobačaju u hrvatskom društvu* (str. 30-59). FF Press.

Milić, P. i Petričušić, A. (2026). Pravna analiza prekida trudnoće u Republici Hrvatskoj. U T. Vučković Juroš i M. Gergorić (ur.), *U čije ime? O pobačaju u hrvatskom društvu* (str. 60-86). FF Press.

Paska, D. (2026). Zarobljenice vlastite reprodukcije: iskustvo javnozdravstvene usluge prekida trudnoće u Hrvatskoj. U T. Vučković Juroš i M. Gergorić (ur.), *U čije ime? O pobačaju u hrvatskom društvu* (str. 274-299). FF Press.

Popović, H. i Galić, B. (2025). Ideološke razlike u medijskim reprezentacijama pobačaja u Hrvatskoj. Sociologija, LXVII(2), 260-282. https://doi.org/10.2298/SOC2502260P

Pučka pravobraniteljica (2013, 22. kolovoza). *Pravo na priziv savjesti*. https://www.ombudsman.hr/hr/pravo-na-priziv-savjesti/

Schuman, H., Presser, S. i Ludwig, J. (1981). Context effects on survey responses to questions about abortion. *Public Opinion Quarterly*, *45*(2), 216-223. https://www.jstor.org/stable/2748793

Šurina, M. (2024, 12. srpnja). *Ministarstvo odbilo Rodne studije, stigle i prve reakcije*. *tportal.* https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/ministarstvo-odbilo-rodne-studije-stigle-i-prve-reakcije-20240712

Tranfić, I. i Dergić, V. (2026). Motivacije i strategije hrvatskih antirodnih aktivista protiv pobačaja. U T. Vučković Juroš i M. Gergorić (ur.), *U čije ime? O pobačaju u hrvatskom društvu* (str. 152-181). FF Press.

Ustav Republike Hrvatske (1990). *Narodne novine* 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.

Valković, M. (1998). Socio-religijsko istraživanje: Vjera i moral u Hrvatskoj – djelomično izvješće. *Bogoslovska smotra*, *68*(4), 461-473.